

MAAILMAN MERKITYKSELLINEN JÄRJESTYS JA LUONTO

I

Suomen Luonto, silloisen Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen aikakauslehti, arvioi numerossaan 2/1960 “Luonnonsuojelun työmaalta” -palstalla Tampereen Pyynikin harjulle aiotun moottoritien suunnittelukilpailun tuloksia seuraavasti: “Tarvinnee tuskin sanoa, että maisemanhoidolliselta ja luonnonsuojelun kannalta kilpailu on maassamme urauurtava ja muodostaa toivottavasti esimerkin, jota ei turhaan tarvitse suositella noudatettavaksi muuallakin.” Kirjoituksessa ei sanallakaan kyseenalaistettu Pyynikin harjun lakea sivuavan moottoritien tarvetta – siis vuonna 1960. Palstaa tiettävästi kirjoitti pitkäaikainen valtion luonnonsuojeluvalvoja Reino Kalliola, suomalaisen luonnonsuojelun keskeinen vaikuttaja.

Moottoritiehanke poistui kuitenkin päivä-järjestyksestä kymmenkunta vuotta myöhemmin. Pirkanmaan luonnonsuojeluyhdistys perusti hanketta vastustavan Pyynikki-toimikunnan, johon kuului viisi pohjoishämäläistä kansanedustajaa sekä muutamia julkisuuden henkilöitä, heidän joukossaan myös luonnonsuojeluvalvoja Kalliola. Toimikunta esitti moottoritietä vastustavan näkemyksensä suoraan Tampereen kaupungin joh-

dolle vetoamalla suoranaisesti julkisuuteen. Tämä riitti. Pyynikin tiehankkeen kaatamiseksi ei lopulta tarvittu muuta kuin Pyynikki-toimikunnan esittämä kysymys: onko Pyynikin harju oikea paikka moottoritielle? Huomattiin, että se ei ole (tarinan yksityiskohdista ks. Laine & Peltonen 1997, 2003). Tänä päivänä vastaavanlainen tiesuunnitelma ei etenisi alustavaa ehdotusta pidemmälle.

Miksi “Luonnonsuojelun työmaalta” -palstan kirjoittaja arvioi Pyynikin moottoritietä niin hellävaraisesti? Voimmeko antaa tälle “Pyynikin paradoksille” järkeenkäyvän selityksen? – Yksi mahdollinen selitys tietenkin on, että kirjoittaja tunsi olevansa voimaton sellaisen tilanteen edessä, johon hän ei kokenut voivansa vaikuttaa. Laine & Peltonen (2003, 114) esittelevät luonnonsuojeluvalvoja Kalliolan tiehankkeesta viran puolesta antamaa lausuntoa, jossa tämä otti lähtökohdakseen, että “esitettyjen moottoriteiden rakentaminen on välttämätöntä”. Mutta on toinenkin mahdollisuus. Ehkä palstan kirjoittaja piti Pyynikin moottoritien suunnittelukilpailua myös luonnonsuojelun todellisena voittona, koska siinä oli annettu maisemasuojelulle merkittävä asema.

II

Se, että luonto on otettava huomioon yhteiskunnallisia toimia suunniteltaessa, on Suomessa 1900-luvun aikana kypsynyt uusi ajatus. Ajatuksen edeltäjä on luonnonsuojeluaate, joka syntyi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Suomessa luonnonsuojeluaatetta edistivät erityisesti maantieteellisesti suuntautuneet luonnontutkijat. Suomalaisen varhaisen luonnonsuojelun erityispiirre oli sen vahva yhteys kansallisuusaatteeseen. Isänmaan luonnon kartoitus koettiin arvokkaaksi tueksi suomalaiselle kansallistunteelle aivan vastaavasti kuin itäisten sukulaiskansojen kieli- ja kansatieteellinen tutkimus; eläintieteilijä J.A. Palmén (1920) käytti eliömaantieteestä luonnehdintaa “isänmaallisen tutkimustyön haara”.

Perinteisen luonnonsuojelun tavoite oli rauhoittaa nimettyjä, ainutlaatuisiksi tunnistettuja luontokohteita. Esikuviksi nousivat Yhdysvaltojen ensimmäiset kansallispuistot, *Yosemite* (varhaisin rauhoitussäädös 1864, kansallispuistoksi 1890) ja *Yellowstone* (1872). Suomessa luonnonsuojelun keskeinen innoittaja oli saksalainen kasvitieteilijä Hugo Conwentz, jonka kirjoituksista omaksuttiin termi “luonnonmuistomerkki” (*Naturdenkmal*). Luonnonmuistomerkkien ymmärrettiin edustavan ihmisen koskematonta, neitseellistä, kahlitsematonta luontoa. Lakisääteinen rauhoittaminen siirsi muistomerkit pysyvästi inhimillisistä toiminnoista syrjään. Luonnonsuojeluaate sai tukea 1800-luvun romantiikasta, jonka vaikutuksesta teollistuvaa ja kaupungistuvaa modernia yhteiskuntaa alettiin pitää olemuksellisesti luonnolle vastakkaisena (Williams 2003).

Luonnonsuojelu vakiintui Suomessa valtiolliseksi toimialaksi, kun luonnonsuojelulaki säädettiin vuonna 1923. Kasvimaantieteilijä Reino Kalliola oli, kuten sanottu, luonnonsuojelun keskeinen vaikuttaja 1930-luvulta 1970-luvulle. Hänen laajan kirjallisen tuotantonsa huipun muodostaa kolmiosainen *Suomen luonnon kirja* (WSOY 1946, 1951 ja 1958). Ensimmäisen osan, *Suomen kaunis luonto*, esipuheessa Kalliola perustelee luonnonsuojelun välttämättömyyttä seuraavasti:

Nykyaikana emme enää ole samalla lailla luonnon armoilla kuin ennen. Ihmisestä on tullut “luonnon herra”. Mutta luonnosta olemme kuitenkin yhä riippuvaisia, ei vain aineellisen toimeentulomme vuoksi vaan myös – henkemme vuoksi. Sielumme näivettyy, jos emme saa nähdä ja kuulla, kaikin aistimimme tuntee luonnon rikkautta ja kauneutta – Jumalan kunniaa luonnossa. Mikään tekniikka tai ratiionalisointi ei koskaan voi sammuttaa synnystä luonnon kaipuutamme.

Kalliolan esittämä, henkisiin arvoihin ja Jumalan kunniaan vetoava luonnonsuojelun perustelu oli heijastumaa aiemmilta vuosisadoilta. Vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla suomalaisen lukeneiston luontokäsitystä hallitsi kristillinen usko. Luonnon oli Luoja luonut inhimillisen toimeentulon turvaamiseksi. Tämän vakaumuksen ilmaisi selvästi esimerkiksi Zachris Topelius, Helsingin yliopiston historian professori 1860 ja -70-luvuilla. Suomen alimmille oppilaitoksille laatimassaan, erittäin suosituksi tulleessa *Maamme kirjassa* (1875) Topelius kirjoittaa (luku 3, “Isänmaa”):

Ellevät nämä meidän isämme olisi niin kärsivällisesti työtään tehneet, niin olisi meidän maamme nyt leivätön erämaa. Ellevät he olisi vaeltaneet Jumalan pelossa ja lapsiansa kasvattaneet totiseen Jumalan tuntemiseen, niin me olisimme nyt sokeita pakanoita. [...] Siksi tulee meidän aina olla isillemme kiitolliset ja pitää heidän muistoansa kunniaassa. Meidän tulee kunnioittaa heitä niinkuin isää ja äitiä, jotta menestyisimme ja kauan eläisimme siinä maassa, jonka Jumala on meille antanut. [...] Sillä tämän maan on Jumala meille sitä varten määrännyt, että se meille antaisi kaikkea, mikä meille maan päällä on välttämätöntä ja tarpeellista. Se antaa meille vaatetta ja leipää, työtä ja palkkaa, ystäviä ja turvaa.

Topeliuksen kristillinen paatos – “kaitselmusaate” Mauri Noron (1968) termein – on perintöä länsimaisten luontokäsitysten keskeisestä kehityslinjasta, jonka mukaan luonto on suunniteltu tyydyttämään inhimillisiä tarpeita (Glacken 1967). Uskomuksen juu-

ret ovat antiikin ajattelussa, mistä se muuntui olennaiseksi osaksi kristillistä uskoa. Kaitselmusaate ei suinkaan ollut luonnon hyväksikäytön kanssa ristiriidassa, päinvastoin. Kuten Ilkka Patoluoto (1986) on osoittanut, kristillinen vakaumus oli olennainen ponnin talouden tehostumiselle Ruotsi-Suomen hyödyn aikakaudella 1700-luvulla. Luonnon määrätietoisien hyväksikäytön perusteli usko, että Jumala on luonut täydellisen maailman, jossa kaikki muu luotu on ihmistä varten.

“Pyynikin paradoksi” tulee meille ehkä hiukan ymmärrettävämmäksi, kun tunnistamme kristillisen kaitselmusaatteen jäänteet 1900-luvun puolivälin luonnonsuojelua ajattelussa. Luonnon kunnioitus, jonka kohteena on Luojan luoma luonto kokonaisuudessaan, ei anna perusteita erottaa ihmisten arkipäiväisen elinympäristön kohteita toisistaan. Erityiset luonnonmuistomerkit, jotka todistivat Luojan suuruutta, oli siirretty ihmisten arkisesta ympäristöstä toiseen sfääriin. Arkisen ympäristön luontokohteet kuten Pyynikin harju olivat sen sijaan alistettavissa käytännöllisille tarkoituksiperille. Ehkä aselman voi ilmaista vielä voimakkaammin: arkisen ympäristön luontokohteet olivat olemassa ihmistä hyödyttääkseen. Sitä varten Jumala oli ne luonut. Hyödyntämisen ehtoista oli tietenkin sovittava, mutta juuri siitä Pyynikin kohdallakin oli kysymys. Harju oli vaihdettavissa moottoritiehen, kun kerran tielle oli laadittu esimerkillinen maisemasuunnitelma.

Olisi kuitenkin banaalia koettaa ymmärtää “Pyynikin paradoksi” pelkästään viittaamalla 1800-luvun kaitselmusaatteen perintöön. Luonnon asema inhimillisen toimeentulon perustana oli Suomessa olennaisesti muuttunut 1900-luvun kuluessa. Muutoksen seurauksena luonnonsuojelusta oli tullut paljon monimutkaisempaa kuin perinteisen luonnonsuojeluaatteen perustalta ymmärrettiin.

III

Suomen Luonnon arvio Pyynikin moottoritie-suunnitelmasta ei ollut yksittäinen erikoisuus. Jarno Valkonen (2003) esittää vastaa-

vanlaisena esimerkkinä *Suomen Luonnon* numeron 1/1958 pääkirjoituksen arvion Lapin suurista vesirakennushankkeista, Porttihahtaan ja Lokan tekoaltaista. Pääkirjoituksessa todetaan, että altaiden suunnittelu oli herättänyt luonnonsuojeluyhdistyksen piirissä keskustelua, mutta niihin suhtauduttiin kuitenkin ymmärretyksellä:

Näin suuria patoamisaltaita ei ole rakennettu missään muualla koko Euroopassa ainakaan Neuvostoliiton ulkopuolella. Se onkin tietysti mahdollista ainoastaan hyvin harvaan asutuilla erämaaseuduilla, joilla maata muuten ei voida käyttää tehokkaasti hyväksi.

Suomen Luonto edusti – siis vuonna 1958 – näkemystä, jonka mukaan Suomen koko maa-alan tehokas hyväksikäyttö on hyväksyttävä tavoite. Rakennetakoon sitten vaikka tekojärviä, kun muu kerran ei ollut mahdollista “hyvin harvaan asutuilla erämaaseuduilla”. Olisi vaikea kuvitella, että *Suomen Luonto* nykyään arvioisi pääkirjoituksessaan samalla tavoin Lapin ajankohtaisia vesistö-hankkeita, vaikkapa Vuotoksen allasta.

Luonnonsuojelu oli 1950-luvulla vuosisadan alkupuoleen verrattuna uuden tilanteen edessä siksi, että suojelukeskustelu siirtyi käsittelemään suoranaisesti taloudellisen toiminnan kohteeksi joutuvia alueita. Pyynikin ja Sompion ainutlaatuisuus oli kyllä luonnonsuojelijoiden tiedossa. Pyynikkiä olivat ylistäneet tamperelaisten kirjailijoiden lisäksi esimerkiksi Reino Kalliola itse. Luontotrilogiansa viimeisessä osassa *Suomen luonto mereltä tuntureille* (1958, 127) hän kirjoittaa:

Harvalla Suomen asutuskeskuksella on niin mahtavia maisemia ja maankamaran vaihtelua kuin on Tampereen ja Nokian seudulla. Pyynikin rinteille portaittain kiivennyt asutus, taustanaan Pyynikin metsä, on maassamme ainoalaatuinen nähtävyyks. [...] Komean luontopohjan ja dynaamisesti kehittyvän kulttuurimaiseman yhteisvaikutus on tarmokas ja innostava. Sen jatkuva kehittäminen asettaa asema-kaava-arkkitehdeille suuria velvoituksia;

vaikkeudet ovat suuret, mutta saavutettavat voitot vielä suuremmat. Tulevaisuus on näyttävä, miten Tampere pystyy tässä suhteessa leiviskänsä hoitamaan.

Sompion puolestaan oli Samuli Paulaharju tehnyt tunnetuksi Metsä-Lapin saamelaisen alkuperäisväestön tarunhoitoisena asuinsijana ja luonnonläheisen elämän perustana (*Sompio. Luiron korpien vanhaa elämää*. WSOY, 1939).

Pyynikin harjun ja Sompion soiden suojelemista vastassa olivat kuitenkin Suomen taloudellisen kehityksen ja kasvavan vaurauden olennaiset symbolit: tieverkko ja sähkövoima. Sompiossa taloudellinen kehitys voitti, Pyynikillä sen sijaan suojele – mutta kirjaimellisesti viime hetkellä.

Suomen talouden modernisaation tarve oli 1950-luvulla totisen painava yhteiskunnallinen argumentti. Modernisaatio oli käynnistynyt noin vuosisata aikaisemmin, kun Suomen talous oli alkanut varsinaisesti kasvaa vientiteollisuuteen perustuen. Suomalaisen yhteiskunnan suhde oman maansa luontoperustaan koki ratkaisevan muutoksen: Sven-Erik Åströmin (1978) termejä käyttäen Suomen siihen asti suljettu “ekologis-demografinen systeemi” avautui. Olennaisia luontoperustaan liittyneitä muutoksia olivat maatalouden nykyaikaistuminen ja siirtyminen viljanviljelystä karjatalouteen, suurimittaisen metsäteollisuuden ja sitä palvelevan metsätalouden synty sekä kaupunkimaisen asutuksen ja sen edellyttämien tukitoimintojen – vesihuolto, viemärointi, terveydenhuolto ja hygienia, tie- ja katuverkko, yhdyskuntasuunnittelu – leviäminen maan kaikkiin osiin perimmäistä Lappia lukuunottamatta.

Murroksen synkkä siivittäjä oli 1860-luvun nälänhätä, viimeinen Länsi-Euroopassa. Sen yhteydessä yli kymmenen prosenttia väestöstä menehtyi nälkään ja tauteihin (Turpeinen 1986). Nälkä ja niukkuus olivat Suomessa perinteisen maatalouden oloissa totunaisia. Katovuosia oli esiintynyt jossakin osassa Suomea vähintään kahdesti vuosikymmenessä 1400-luvulta 1800-luvun jälkipuoliskolle (Melander & Melander 1924), eikä

niistä ollut koskaan sen kummempia uudistuksia seurannut. Modernisoitumisen alkuaskeleita ottavassa Suomessa nälänhätä kääntyi kuitenkin yhteiskunnallisen muutoksen vahvaksi tueksi. Matti Klinge (1997, 242) arvioi nälkävuosien tätä puolta seuraavasti:

Mutta henkiin jääneillä oli myös paljon hyötyä niistä tapahtumasarjoista, jotka kova aika pakotti panemaan alulle. Monet menettivät maansa, mutta toiset saattoivat vahvistaa tilansa kantokykyä, alettiin yleisemmin nähdä viljanviljelystä eläintuotantoon siirtymisen merkitys ja nopeiden, kattavien liikenneyhteyksien, lähinnä rautatien, tarve. Maa ja väestö toipuivat hämmästyttävän nopeasti, ja katseet käännettiin koettelemuksista tulevaisuuteen.

Teollistumisesta, talouden kasvusta ja väestön vaurastumisesta tuli yhteiskuntakehityksen johtava tavoite, Suomen itsenäistyttyä yhä selväsanaemmin ilmaistuna. Urho Kekkonen kirjanen *Onko maallamme malttia vaurastua?* (Otava, 1952) antaa aikalaistodistuksen taloudellisen kasvun merkityksestä sotien jälkeen. Kekkonen tuki vahvoin sanankääntein Suomen voimaperäisen teollistamisen tavoitetta käyttäen tukenaan 50-luvun alussa istuneen Teollistamiskomitean mietintöä: “[A]mmattimiesten tekemät ehdotukset [...] antavat kuvan siitä käyttämättömien mahdollisuuksien valtavasta runsaudesta, joka maamme teollisuuden laajentamiseksi eri aloilla on” (s. 35). Tavoitetta tukeakseen Kekkonen viittasi muun muassa Neuvostoliiton 1920–30-lukujen kokemukseen ja siteerasi Stalinin NKP:n kokouksessa vuonna 1925 lausumaa: “Meidän on tehtävä maatalousmaasta teollisuusmaa, joka kykenee omin voimin valmistamaan tarvitsemamme teollisuustuotteet – siinä meidän politiikkamme peruslinja” (s. 62).

Kekkonen esitti, että erityisen suuria investointeja tarvittiin muun muassa liikenneyhteyksien kehittämiseen ja perusenergian tuotannon turvaamiseen. – Liikenneväylät ja voimalaitokset tulevat: pois alta risut ja männynkävyt, Pyynikin harjut ja Sompion suot!

IV

Vastatakseen 1900-luvun jälkipuoliskon uuteen tilanteeseen luonnonsuojelijat kehittivät vaatimuksen, jonka mukaan luonnonsuojelu oli liitettävä osaksi yhteiskunnallisen toiminnan kokonaisvaltaista suunnittelua. *Suomen Luonto* julkaisi 30-vuotisjuhlansa kunniaksi vuonna 1968 teemanumeron, jonka otsikko oli ”Totaaliseen suunnitteluun”. Numeron pääkirjoituksessa todetaan:

Luonnonsuojelu on luonnonvarojen taloudellisen käytön suunnittelua. Taloudellisen suunnittelun tavoitteena on nähtävä ympäristön terveellisyys ja viihtyisyys tuotannollisten päämäärien rinnalla. Kumpikaan tavoite ei ole mielekäs, jollei toista oteta samanaikaisesti huomioon.

Tällaisen kokonaisvaltaisen tavoitteen omaksettuaan luonnonsuojelijat olivat kuitenkin saman ongelman edessä kuin silloin, kun he perustelivat suojelun tarpeen luonnon ylimaallisiin, henkisiin arvoihin vedoten. Taloudellinen suunnittelu ei anna perusteita arkiympäristön luontokohteiden suojelemiselle. Taloudellisen toiminnan olemus on tavaroiden vaihdettavuus. Kun luontokohteet liitetään osaksi luonnonvarojen taloudellisen käytön suunnittelua, ne joutuvat vaihdon piiriin. Vaihdoilla on laadullisia ehtoja, mutta niinhän taloudellisessa vaihdossa on joka tapauksessa laita. Mikäli ehdot täyttyvät, talous hoitaa loput. Niinpä Pyynikin rinteet oltiin vaihtamassa moottoritien penkkaan, koska ”ympäristön terveellisyys ja viihtyisyys” oli turvattu laatimalla tielle maise-manhoitosuunnitelma.

Bruno Latourin (1993) esittämä näkemys modernin yhteiskunnan suhteesta luontoperustaansa valaisee suomalaisten luonnonsuojelijoiden tuon aikaista dilemmaa. Latour koettaa ymmärtää seuraavan, modernin kauden luontosuhdetta luonnehtivaa kummallista paradoksia: yhteiskunnan itseymmärryksessä luontoa ja kulttuuria pidetään toisistaan ehdottomasti erillisinä todellisuuden alueina, mutta tosiasiaassa modernin yhteiskunnan kehitys perustuu kulttuurin ja luon-

nonolioiden laajamittaiseen ja voimaperäiseen sekoittumiseen. Luonto ja kulttuuri eivät missään esiinny puhtaassa muodossa, vaan ne välittyvät toisikseen. Kulttuurin ja luonnon yhteenkietoutunut dynamiikka synnyttää verkostoja, ”kollektiiveja”, joissa sekä inhimilliset että ei-inhimilliset tekijät ovat olennaisessa asemassa (ks. myös Lehtonen 2000, Haila 2000a).

Latourin mukaan tämä paradoksi ei ole selitettävissä johtamalla se joistakin modernisoitumisen taustalla olevista tekijöistä, vaan se on päinvastoin itsessään modernin yhteiskunnan perusta. Latour käyttää paradoksin ilmentämästä asetelmasta nimitystä ”modernin perustuslaki”. Perustuslailla on kolme takuuta (Latour 1993, 32). Ensimmäinen takuu: joskin me ihmiset konstruoimme luonnon, luonto on aivan kuin me emme olisi konstruoineet sitä. Toinen takuu: joskaan me ihmiset emme konstruoi yhteiskuntaa, yhteiskunta on aivan kuin me olisimme konstruoineet sen. Kolmas takuu: luonnon ja kulttuurin on pysyttävä ehdottomasti erillään. Luonnon ja kulttuurin ainekset on pidettävä puhtaina samanaikaisesti kun niiden välille syntyy yhä monimutkaisempia ja kiinteämpiä yhteyksiä; ”puhdistamisen työn” on pysyttävä ehdottomasti erillään ”välitysten luomisen työstä”.

Modernin perustuslaki on tuottanut tilanteen, jossa ”luonto” suurena, lainomaisena kokonaisuutena on ehdottomasti inhimillisen kulttuurin ulkopuolinen. Yksittäiset luonnon objektit, jotka on vedetty kulttuurin piiriin, ovat sen sijaan niin täydellisesti yhteiskunnallisia, että niiden olemassaoloa ja merkitystä ei edes huomata. Luonnonoliot menettävät puhtaana luonnollisuutensa, kun ne muuttuvat osaksi kulttuurissa ylläpidettyä merkitysten järjestelmää.

Suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumisen historia on kuin havainnollistus Latourin teesille luonnon ja kulttuurin aineisten yhä tiiviimmästä yhteenkietoutumisesta. Arkipäiväiset luonnonoliot – pellot, lehmät, tukkipuut, uittoväylät – sekä uudenlaiset artefaktit – rautatiet, vesijohdot, viemärit, asemakaavat – ovat olleet yhteiskuntamme

kehityksen olennaisia osatekijöitä. Modernisoituminen on ollut uudenlaisten, nopeasti laajenevien, luonnollisista ja kulttuurisista olioista muodostuvien verkostojen kehittymistä. Missä on “puhdas luonto” ja missä on “puhdas kulttuuri” tässä prosessissa?

Kuten Latour toteaa kirjansa otsikossa, me emme tosiasiaassa koskaan ole olleet moderneja siinä mielessä, että luonto ja kulttuuri olisivat todella olleet toisistaan erillisiä. Ne eivät voi olla. Inhimillisellä kulttuurilla ja muulla luonnolla on yhteinen historia.

V

Modernin perustuslaki on kuitenkin voimassa. Modernin perustuslain, samoin kuin muidenkin perustuslakien tukena ovat yhteiskunnalliset valta-asetelmat. Perustuslakia ei tosin voi johtaa yhteiskunnallisista valtarekenteista, ikään kuin moderni yhteiskunta olisi ollut olemassa jo ennen syntymistään. Perustuslailla on ollut modernin yhteiskunnan synnylle perustaa luova, “konstitutiivinen” merkitys. Luonnon ja kulttuurin ehdoton erottaminen toisistaan on tukenut sellaisen yhteiskunnallisen järjestyksen syntymistä, joka perustuu luonnon ja kulttuurin erottamiselle toisistaan. Luonnon ehdottoman alistamisen projektit ovat modernissa yhteiskunnassa toimineet yhteiskunnallisen vallan lähteinä siirtomaavallan ajoista (Grove 1995) 1900-luvun suurvaltojen, Yhdysvaltain (Worsster 1985) ja Neuvosto-Venäjä (Weiner 1988) vakiintumiseen.

Luonto on kautta aikojen ollut osa yhteiskunnallista järjestystä niiden symbolisten merkitysten välityksellä, joita erilaisille luonnonolioille on annettu, kuten lukuiset kulttuuriantropologit ovat korostaneet (esim. Douglas 2000). Symboliset merkitykset eivät kuitenkaan säily itsestään. Niiden ylläpitäminen päinvastoin edellyttää jatkuvaa työtä. Tähän perustuu Pierre Bourdieun ajatus, että symbolinen pääoma on “pääomien pääomaa” (Bourdieu 1991, 1998). Merkitysten määrittelemineen on olennainen vallan lähde kaikilla yhteiskunnan alueilla, ja symbolinen pääoma antaa yliotteen merkityksistä käytä-

vässä kamppailussa. Pääoma-metafora soveltuu tähän asetelmaan kirjaimellisesti. Pääoma on yhteiskunnallinen suhde, jonka perustana on työn hallitseminen. Symbolinen pääoma merkitsee siis valtaa hallita merkitysten määräytymistä ja uusiutumista (Dyke 1999).

Eräs Bourdieun konkreettinen esimerkki symbolisen pääoman käytöstä on hallitsijan omaama nimitysvalta (Bourdieu 1998, 102). Arvonimen määrittämä asema yhteiskunnallisessa hierarkiassa on kaikki tai ei mitään -asetelma. Hallitsijan alainen joko on aatelineen tai ei ole, hän ei voi olla puoliksi aatelineen.

Perinteisen luonnonsuojelun suhde suojeltaviin luonnonmuistomerkkeihin on rinnasteinen nimitysvallan käytölle. Luonnonmuistomerkki joko on rauhoitettu tai ei ole, se ei voi olla puoliksi rauhoitettu. Tällainen ehdoton dikotomia pätee kuitenkin vain silloin, kun luonnonoliot on Latourin tunnistamaa “modernin perustuslakia” noudattaen jaettu ehdottomasti kahteen luokkaan: alkuperäiset luonnonoliot ja aitoutensa menettäneet luonnonoliot. Alkuperäiset aidot luonnonoliot voivat tulla korotetuiksi “luonnonmuistomerkkin” kategoriaan. Tämän toteuttamiseksi tarvitaan luonnonsuojelijoiden asiantuntemusta ja hallitsevien piirien myötämielisyyttä. Kulttuurin piiriin vedetyt luonnonoliot, jotka ovat menettäneet aitoutensa, eivät sen sijaan ole ylennyskelvollisia.

Palatkaamme vielä kerran “Pyynikin paradoksiin”. Se, että harjulle suunniteltu moottoritie lopulta jäi rakentamatta, johtui siitä, että harjun havaittiin olevan korvaamattoman arvokas; ei “luontona” vaan osana kaupunkilaisten jokapäiväistä, käytännöllistä elämänpiiriä. Harju “pyhittyi”, siitä ei enää voitu käydä vaihtokauppaa, vaan se siirtyi tienrakentajien tavoittamattomiin (ks. Haila 2000b). Olennaista on, että tämän pyhittymisen perustana ei ollut “luonto” vaan kaupunkilaisten elämäkäytännöt, vaikkapa sunnuntaikävelyt Pyynikin näkötornin kahvilaan.

Emmekö siis ole oikeutettuja päättelemään, Latouria mukaillen, että Pyynikin ja muiden, vastaavalla tavalla “pyhittyneiden” mutta samalla arkipäiväistyneiden luontokohteiden ilmaantuminen päätöksentekoa

määräviksi tekijöiksi on oire uuden, “ei-modernin perustuslain” tulemisesta modernin perustuslain tilalle?

VI

“Ei-modernin perustuslain” olennainen aines on se, että luovutaan luonnon ja kulttuurin erillisyyden oletuksesta ja sen sijaan hyväksytään luonnon ja kulttuurin sekoittuminen toisiinsa kaikkialla, moninaisissa ja konkreettisissa muodoissa. Erityisen merkityksen saavat luontokohteet ovat tässä uudessa asetelmassa samanaikaisesti “pyhiä” ja “arkipäiväisiä”. Mikään ei ole “pyhää” siksi, että se olisi inhimillisen arkisen maailman ulkopuolella. Sen sijaan mistä tahansa voi tulla “pyhää”, mikäli se saa erityisen suuren merkityksen ihmisten jokapäiväisissä elämäntilanteissa.

Kun luonto–kulttuuri-hybridit levittyvät maailmanlaajuisiksi, myös ihmisten elämäntilanteet ovat maailmanlaajuisia, ja “pyhittyminen” voi koskea maailmanlaajuisia luonnonolioita, vaikkapa maapallon ilmakehää.

Ongelma, jonka perinteinen luonnon-suojelu kohtasi sen jälkeen, kun taloudellinen kasvu oli ulottanut vaikutuksensa kaikkialle ja alkuperäisen luonnon muistomerkit kävivät vähiin, voidaan siis muotoilla uudelleen. Luonnonsuojelun tavoite on raivata tilaa luonnon omalle äänelle yhteiskunnallisten tapahtumakulkujen yhteydessä. Luontoa ei voi alistaa “kokonaisvaltaiselle suunnittelulle”, sen piirissä käydään vaihtokauppaa vahvimman oikeudella.

Luonto ei kirjaimellisesti ottaen “puhu”; viittaus luonnon ääneen on metaforinen. Sen sijaan luonto on läsnä kaikkialla inhimillisissä elämäntilanteissa, aina konkreettisissa hahmoissa. Luonnonoliot osallistuvat yhteiskunnallisen olemassaolon ehtojen hahmottamiseen (Haila & Lähde 2003). Luonnonoloiden osallistuminen yhteiskunnallisiin tapahtumakulkuihin tietysti edellyttää, että inhimilliset toimijat antavat niille sellaisen merkityksen kuin ne ansaitsevat. Mutta ilman luonnonoloiden läsnäoloa inhimillistä toimintaa ei olisi olemassakaan. Kaikki historialliset tapahtumakulut ovat epäpuhtaita, sekä luontoa että kulttuuria samanaikaisesti. Luonnonoliot ovat kaikissa inhimillisissä tilanteissa aina jo läsnä.

Luonto saa olennaisimmat merkityksensä inhimillisten elämäntilanteiden osana. Tämä tapahtuu kuin itsestään. Käytännöllä on omat luontonsa, joissa ihmisten lisäksi muut luonnonoliot ovat elimellisesti osallisina, aina konkreettisissa hahmoissa. Erilaisilla käytännöllä on erilaiset luonnot, joita ei voi verrata toisiinsa samaa mittayksikköä käyttäen. Erilaisiin tavoitteisiin tähtäävien käytäntöjen välisten konfliktien ratkaisut ovat poliittisia valintoja. On oireellista, että monet viime vuosien kiivaimmista ympäristökiistoista ovat koskeneet kaupunkia.

Luonnon “suojeleminen” muuttaa luonnettaan: luonnon konkreettisia olioita vaalitaan inhimillisten käytäntöjen perustana ja lähtökohdana. Lopulta ei enää ole varmaa, suojelemmeko me ihmiset muuta luontoa, vai suojeleeko muu luonto meitä ihmisiä.

KIRJALLISUUS

Åström, Sven-Erik (1978) *Natur och byte. Ekologiska synpunkter på Finlands ekonomiska historia*. Söderströms & C:o, Helsingfors

Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

— (1998) *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia*. Vastapaino, Tampere.

Dyke, C. (1999) “Bourdieuian dynamics: the

American middle-class self-constructs”. Richard Shusterman (ed.), *Bourdieu. A Critical Reader*. 192–213. Blackwell, New York.

Glacken, C. (1967) *Traces on the Rhodian Shore. Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*. University of California Press, Berkeley.

Grove, Richard H. (1995) *Green Imperialism*.

- Colonial Expansion, Tropical Island Edens and the Origins of Environmentalism, 1600–1860*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Haila, Yrjö (2000a) "Artefaktit ja inhimillinen maailmanjärjestys". *Tiede & edistys* 25, 325–33.
- (2000b) "Ekologiasta politiikkaan: kurinpitoa vai solidaarisuutta?" *Tiede & edistys* 25, 81–96.
- Haila, Yrjö & Ville Lähde (2003) "Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta?" Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*. 7–36. Vastapaino, Tampere.
- Klinge, Matti (1997) *Keisarin Suomi*. Schildts, Espoo.
- Laine, Markus & Lasse Peltonen (1997) "Paikallisten ympäristöongelmien politisoituminen. Ympäristökysymys ja aseveliakseli Tampereella". *Tiede & edistys* 22, 210–23.
- (2003) *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Latour, Bruno (1993) *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2000) "Montako meitä on? Kollektiivin koettelu kolmessa Bruno Latourin tutkimuksessa". *Tiede & edistys* 25, 276–95.
- Melander, K.R. & G. Melander (1924) "Katovuosista Suomessa". Kaarle Krohn, G. Melander & K.O. Lindeqvist (toim.), *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille, V osa*. 350–59. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Noro, Mauri (1968) *Kaitsemusaate Topeliuksen historianfilosofiassa*. WSOY, Helsinki.
- Palmén, J.A. (1920) "Eläimistömmä ja sen alkuperä". Kaarle Krohn, G. Melander, K.O. Lindeqvist & Jalmari Lahdensuo (toim.), *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille, I osa*. 383–95. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Patoluoto, Ilkka (1986) "Hyödyllinen luomakunta. Hyötyajattelun maailmankuvalliset perusteet 1700-luvun Ruotsin valtakunnassa". Juha Manninen & Ilkka Patoluoto (toim.), *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. 41–64. Pohjoinen, Oulu.
- Turpeinen, Oiva (1986) *Nälkä vai tauti tappoi? Kauhunvuodet 1866–1868*. SHS, Helsinki.
- Valkonen, Jarno (2003) *Lapin luontopolitiikka. Analyysi vuosien 1946–2003 julkisesta keskustelusta*. Tampere University Press, Tampere.
- Weiner, Douglas R. (1988) *Models of Nature: Conservation, Ecology, and Cultural Revolution*. Indiana University Press, Bloomington.
- Williams, Raymond (2003) "Luontokäsitykset". Suom. Mikko Lehtonen, Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.), *Luonnon politiikka*. 40–66. Vastapaino, Tampere.
- Worster, Donald (1985) *Rivers of Empire. Water, Aridity, and the Growth of the American West*. Oxford University Press, Oxford.